

Bolyai Lapok

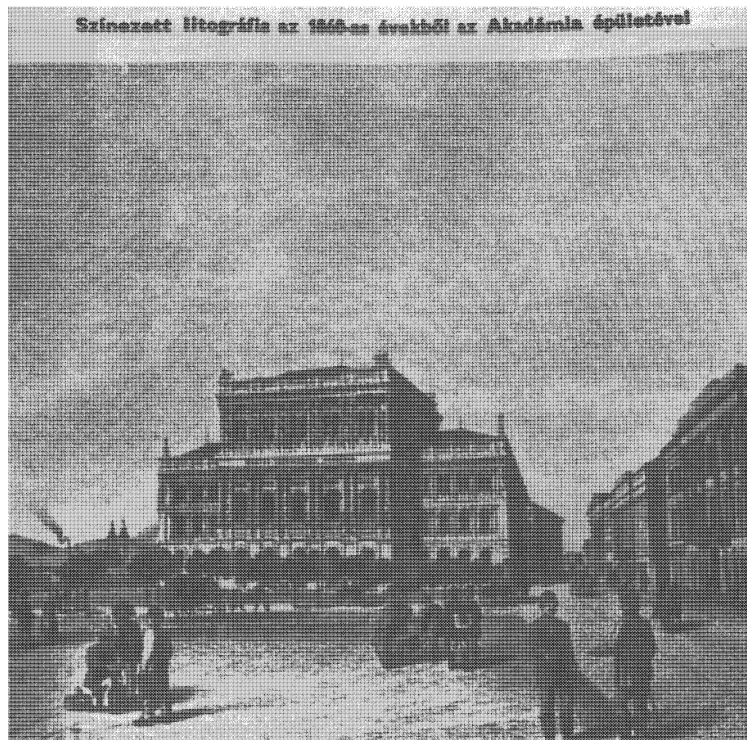
Bolyai János temesvári levele
1823. november 3.

November 3.

Szerkesztette: Dániel Gáborné

1. szám

A MAGYAR TUDOMÁNY ÜNNEPE
November 3.

A Magyar Tudományos Akadémia épületét 1865. december 11-én adták át.
Neoreneszánsz stílusban tervezte Friedrich August Stüler, kivitelezők Ybl Miklós és Szkalnitzky Antal.

Először 1997-ben ünnepeltük november 3-át. Az Akadémián tartott megnyitó ünnepségen hangzott el, hogy a társadalom figyelmét szeretnék felhívni a tudományra.

Becsüljük meg a tudást – mert érték.

Ekkor lett november 3-a a MAGYAR TUDOMÁNY NAPJA. 2003. november 3-tól a **MAGYAR TUDOMÁNY ÜNNEPE.**

„Aki a tudományok művelője vagy haszonélvezője, méltóan ünnepelje meg a magyar tudomány napját. A mi korunk feladata, hogy komolyan hozzáfogjon Széchenyi álma megvalósításához.”¹

„*Boldog jövődő nemzedék! A miénknél nagyobb és általánosabb tudástok türelmesebbé, szelídebbé, erényesebbé és következőképp boldogabbá tesz majd benneteket, mint mi vagyunk.*”²

Miért éppen ez a nap lett a magyar tudomány napja?

Mert ezt a napot tekinthetjük az Magyar Tudományos Akadémia megalakulásának. Széchenyi István gróf, kapitány az 1825. évi országgyűlésen egyévi jövedelmét ajánlotta fel a Magyar Tudományos Akadémia alapításához.

„Az egykorúak szerint az óra tizenegyet ütött, mikor Széchenyi a hallgatóság tömegéből a követek asztalához lépett, mondván:

Legszerencsésebb időpontja életének mindig az, melyben hazája iránt való határtalan szeretetét hazájának megbizonyíthatja. ... mint katonai szolgálatban levő s már 33 esztendőket elért magános személy, kevéssel beérheti, ... minden jószágának egy esztendei egész jövedelmét az említett intézet fundusául ajánlja.”³

Birtokainak utóbb 60000 forintban megállapított évi jövedelmét ajánlotta fel.

„Ezután Vay Ábrahám, borsodi követ és alispán s királyi kamarás vagyonából 20000 forintot, majd gróf Andrássy György, Torna vármegye követe 10000 forintot, gróf Károlyi György, Szatmár vármegye követe pedig birtokainak később 40000 forintban megállapított félévi jövedelmét ajánlotta fel a Tudós Társaság céljaira.” – írta Bajza József költő.⁴

„*Nekem – mondá – itt szavam nincs. Az ország nagyja nem vagyok, de birtokos vagyok, és ha feláll egy olyan intézet, mely a magyar nyelvet kifejti, mely azzal segíti honosainknak magyar növeltetését, jószágomnak egy évi jövedelmét feláldozom.*”- így számolt be Kemény Zsigmond író, az 1825. évi pozsonyi országgyűlésről.

Széchenyi István alapító ajánlása után csak hat évvel kezdhette meg működését a Magyar Tudományos Akadémia. Az intézmény neve kezdetben Magyar Tudós Társaság volt.

S az Akadémia palotája 1864-ben épült fel a Lánchíd mellett.

Széchenyi tettének nagyságát bizonyítja Kossuth Lajos jellemzése: „*Ujjait a kornak ütőérére tev é megértette lüktetéseit... százados hatásra számított lépései sem korán sem későn nem érkeztek.*”⁵

Az MTA első elnöke, gróf Teleki József 1826. március 17-én felajánlotta 30 ezer kötetes magánkönyvtárát az MTA számára. Ezzel az akadémia első tudományos intézményének, a könyvtárnak az alapjait vetette meg.

¹ A Magyar Tudomány Napja 1997. Programfüzet. 3. oldal.

² Széchenyi István: Napló. 1825. augusztus 11.

³ Élet és Tudomány. 1975. 18. szám. 820. oldal

⁴ Élet és Tudomány. 1975. 18. sz. 822. oldal

⁵ Élet és Tudomány. 1975. 18. sz. 823. oldal

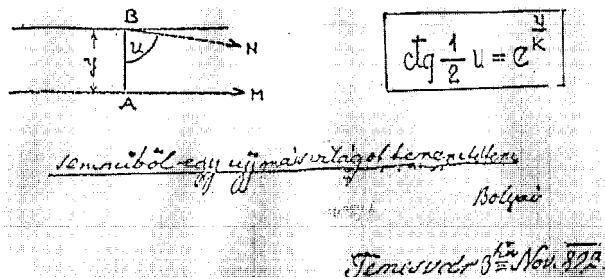

Nekünk, **BOLYAISOK**-nak egy másik évfordulót is jelent november 3-a.

Bolyai János 1823. november 3-án, temesvári levelében fogalmazta meg édesapjának, hogy új geometriai gondolatairól könyvet készít.

„Kedves Édes Apám!

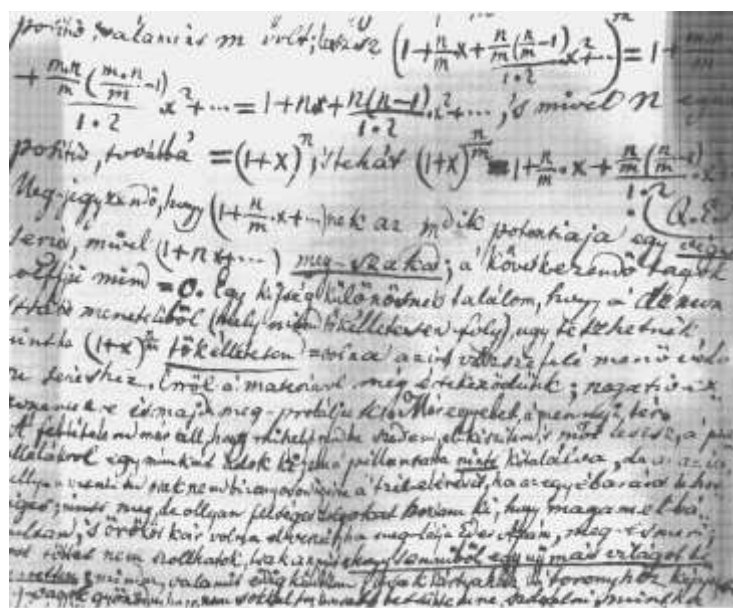
„A feltételem már áll, hogy mihelyt rendbe szedem, elkészítem, s mód lesz, a parallelákról egy munkát adok ki; ebbe a pillanatra nincs kitalálva, de az az út, melyen mentem csaknem bizonyosan ígérte a cél elérését, ha az egyébaránt lehetséges; nincs meg, de olyan felséges dolgokat hoztam ki, hogy magam elbámultam s örökös kár volna el-veszni; ha meglátja Édes Apám megismeri; most többet nem szólhatok, csak annyit: hogy **semmiből egy ujj más világot teremttem**; mindaz, valamit eddig küldöttem, csak kártyaház a toronyhoz képest. ... Választ várva vagyok örökös háládatossággal tisztelő fia Bolyai mk”⁶

Ezzel Bolyai János alig 21 évesen megtette az első lépést az egyik legnagyobb tudományos felfedezés felé. Az ezt követő években megalkotta a nem-euklideszi geometriát.

1832-ben Bolyai Farkas: Tentamen című munkájának mellékleteként megjelent Bolyai János műve: A TÉR ABSZOLÚT IGAZ TUDOMÁNYA (Appendix).

Bolyai János méltán került a világ tíz legnagyobb matematikusa közé.

Bolyai János temesvári levelének részlete

⁶ Szénássy Barna: Bolyai János. Bp. 1978, Akadémiai Kiadó. 43. oldal.

Széchenyi István és Bolyai János

„... mindkét, ugyanabban a korban élt kimagasló elme szolgált a Habsburg császár hadseregében, fiatalon lettek kapitányok, de egyikük sem érte meg, hogy mentéjére varrhatta az őrnagyi rangjelzést. A nők is különös helyet foglaltak el a két fiatal férfi életében, de különösen szembetűnő, hogy az önelemzésre mindketten igen nagy hangsúlyt fektettek.

Hasonlít egymásra Széchenyi és Bolyai abban is, ahogy életük legnagyobb, világtörténelmi jelentőségű eseményére, az 1848-49-es forradalomra reagálnak: egyikük sem akarta a forradalmat, de egyformán felismerték a társadalom belső szerkezete megreformálásának időszerűségét és elkerülhetetlenségét” - mondta a Magyar Tudományos Akadémia előadásán Benkő Samu erdélyi tudománytörténész, Bolyai-kutató.

Széchenyi István államférfi, politikai író 1791-1860

Érdekesség: Széchenyi gróf fejében akkor vetődött fel az a gondolat, hogy állandó hidat kellene a Duna fölé építeni, amikor egy hetet kellett várnia, hogy át tudjon menni édesapja temetésére. 1849. XI. 20-án adták át a Lánchidat.

Bölcsességek SZÉCHENYI ISTVÁN tollából:

„Az ember csak annyit ér, amennyi hasznát hajt embertársának, hazájának, s ez által az egész emberiségnek...”

„Tőlünk függ minden, csak akarjunk.”

„Tegye csak mindegyik maga kötelességét, s ne valami egyebet, hanem azt ugyan emberül.”

„Sokan azt gondolják: Magyarország – volt; én azt szeretem hinni; lesz!”

Bolyai János matematikus 1802-1860

Márkos János festménye

BOLYAI JÁNOS gondolatai

„Az igazat érteni, a szépet érezni, s a jót gyakorolni kell.”

„Pozitív történelmi tettek nem valósíthatók meg erőszak útján. A társadalom életében feltétlenül szükség van javításra, módosításra, de csak szelíd úton, okoszerű megfontolással, senkinek testi-lelki sérelmet nem okozva. Mindenkinek joga van a jobb életre, de nem azon az áron, hogy ezzel árt másnak.”

„... Már most nem durva erővel, hanem műveltséggel kell igyekeznünk kitérni...”

BABITS MIHÁLY : BOLYAI⁷

"Semmiből egy új, más világot teremtettem."
Bolyai János levele atyjához

Isten elménket bezárta a térbe.
Szegény elménk e térben rab maradt:
a kapzsi villámölyv, a gondolat,
gyémántkorlátját még csak el sem érte.

Én, boldogolván azt a madarat
ki kalitkájából legalább kilátott,
a semmiből alkottam új világot,
mint pókhálóból sző kötelt a rab.

Új törvényekkel, túl a szűk egen,
új végtelent nyitottam én eszemnek;
király gyanánt, túl minden képzetem

kirabolván kincsét a képtelennek
nevetlek, mint Istennel osztózó,
vén Euklides, rab törvényhozó.

Recitatív
(1911 - 1913)

ARANY JÁNOS: SZÉCHENYI EMLÉKEZETE

(Részlet)

Széchenyi hírét, a lángész csodáit,
Ragyogja minden távol és közel:
Áldozni még jerünk – ah, oly sokáig
Nem értők – Széchenyi szívéhez el.
Nem láttuk, e szív néha mit palástol
Hordván közöny havát és gúny jegét:
Hogy óvni gyöngye csíráit fagyástól
Őrizze életosztó melegét.

Nem hal meg az, ki milliókra költi
Dús élte kincsét, ámbár napja múlt;
Hanem lerázván, ami benne földi,
Egy éltető eszmévé finomul,
Mely fennmarad s nőttön nő tiszta fénye,
Amint időben, térben távozik;
Melyhez tekint fel az utód erénye:
Óhajt, remél, hisz és imádkozik.

Te sem haltál meg, népem nagy halottja!
Nem mindenestül rejt a cenki sír;
Oszlásodat még a család siratja –
Oh, mert ily sebre hol van
balzsamír?...
Mi fölkelünk: a fájdalom vígasztal:
Egy nemzet gyásza nemcsak leverő:
Nép, mely dicsót, magasztost így
magasztal,
Van élni abban hit, jog és erő!

(1860)

⁷ Babits Mihály Bolyai című versét 1911-ben írta, miután június 7-én Bolyai Farkas és fia, János közös sírba került a marosvásárhelyi református temetőbe.

Versek Bolyai Jánosról

SZÉKELY JÁNOS: PROMÉTHEUSZ

Ott boldogolt a csillagok felett.
A jóságos és messzeséges űrben.
Ott boldogolt, ahonnan részegülten
Hull vissza már a lankadt képzelet.

De tüzet hozott, lángoló tüzet,
És tanítá övéit, merre vessék,
Mert gyűjtogatni hősi kötelesség,
Míg van a földön kín és rémület!

Prométheuszként egymagában állott,
de tűrt, de küzdött, alkotott, csatázott,
És helyt állt - mintha lánc kötözte volna!

Nem illett jobban Bemhez a vereség,
Jobban Petőfi sem szerette népét,
Nem tűrte szebben kínzatását Dózsa!

SZÉKELY JÁNOS: BÉKE

Ő békületlen, roppant szellemével
Harcos, haragvó hatvan éven át
Az volt, aminek hirdeté magát:
Vad, szenvedő és mondhatatlan éber.

De senki jobban nem szomjazta még
A békülést, a meghitt, jó szerelmet
S az estét, melyben bizton elpihenhet
E kínba roskadt, kései vidék.

Lásd, így van ez: ki hatvan éven át
Ítélt, róttá, vágta a tunyát,
Ki nem puhult a lázadó haragban:

Nyugalma végett élt csak éberen.
Békét akart – így lett békételen.
És mert beléhalt – így lett halhatatlan.

Aforizmák⁸

- a tudományról, Bolyairól és a matematikáról -

AFORIZMA – valamely életbölcsest, igazságot kifejező, tömör, szellemes mondás.

A világot a tudomány teszi egyre bonyolultabbá.

Az igazi tudós a saját elmélete alatt is kész vágni a fát.

A mai polihisztor örül, ha egy elektronnal foglalkozhat.

Az igazi zsenik annyit tudnak, hogy képesek meggyőzni egymást.

Minden tudós végleges igazságokat fogalmaz meg, s minden következő tudós végleg megdönti az előtte megfogalmazott végleges igazságokat. Ez a fejlődés lényege.

Semmi sem okoz nagyobb zavart a tudományban, mint egy új tény.

Akkor kezdődött a matematika, amikor az első tudós rájött arra, hogy napjai meg vannak számlálva.

A matematika külön nyelv, csak az a baj, hogy sok benne a nyelvjárás.

A matematika legnagyobb felfedezése a semmi volt, vagyis a nulla.

A világ a matematika nyelvén van leírva, csak egy kicsit sokismeretlenesek az egyenletek.

Euklidész úgy fektette le a geometria alapjait, hogy senkit sem cáfolt meg, ellentétben utódaival.

Euklidész tulajdonképpen megalkotta a nem – Bolyai geometriát.

Bolyai János abszolút geometriájával bebizonyította, hogy a világ nem olyan, amilyen.

Ami létező, azt meg kell mérni, ami mérhetetlen, azt el kell hinni, ami hihetetlen azt el kell képzelni.

Bolyai Jánosról⁹

Már tizenkét éves korában oly kitűnő hegedűs volt, hogy a legnehezebb darabokat első látásra eljátszotta.

Abban az időben adták talán elő az első operát Marosvásárhelyt, melyen a szerző is, ki vak volt, megjelent. Az első hegedűt egy száz fiatalember, a másodikat János játszotta.

Előadás közben elszakadt a prímista hegedűjének egyik húrja; hirtelen kottát cserélnek, s a gyermek első látásra úgy játssza el a prímét, hogy a zeneszerző, ki addig mindig zúgolódott, fölkiáltott:

- Brávó ! Most dominál a prím !

Tizenöt éves korában fölkerült a műszaki akadémiára Bécsbe. Ott egy alkalommal János főherceg mint az akadémia felügyelője meglátogatta az osztályokat, s a tanárt felszólította, hogy hívjon föl valakit az új tanulók közül. Bolyaira esett a választás. A tanártól eléje adott problémát a táblán gyorsan kidolgozza, azután tovább megy a következőre; ennek megfejtése után pedig még tovább. A főherceg elbámult a gyermek lángeszén s roppant ismeretein; dicsérettel szakította félbe, azt mondván a tanárnak:

- Ennek a fiúnak a keze alá kell adni többieket is, mert ez többet tud az egész osztálynál.

⁸ Feleki László: Mindenféle. Híres emberek. Aforizmák, magán-és közmondások, rövid életrajzok. 2. bőv. kiad. Bp. 1984, Magvető Kiadó. /valamint 1. kiad. Bp. 1966, Magvető Kiadó/

⁹ Bisztray Gyula: Jókedvű magyar tudósok. Bp.1972, Gondolat Kiadó.

Kortárs magyar feltalálók aforizmái, bölcsességei

„Gauszra úgy vigyáztak az orvosok... A mi két Bolyainkból bobócot csináltak.
Nem elég a plajbász végét rágni. Előfordul, hogy séta közben ugrik be... Ha **úgy** sétál az ember!”¹⁰
„Nem minden feltaláló bolond.
Nem úgy indul el az ember, hogy feltaláló lesz. A szintetikus gondolkodás teszi azzá.”¹¹
„Nem véletlen, ha valaki véletlenül feltalál valamit.
Az én nemzedékem már élvezi a matematikai gondolkodás előnyét.
Tíz százalék kémia, tíz százalék fizika, tíz százalék matematika – a többi bátorság kérdése.”¹²
„A borban is van igazság, nemhogy a tudományban.
A feltaláláshoz nagy türelem, önuralom, elhivatottság kell.”¹³
„Nem a feltalálók nehéz emberek, a környezet nehéz.”¹⁴
„... a legnagyobb érték a munkából, alkotásból származó öröm, amit elkölteni lehetetlen, s a tolvajok sem tudják ellopni.”¹⁵

¹⁰ Gulay István: Agybank. 28 kortárs magyar feltaláló arcképe és aforizmái, bölcsességei, mondásai. 1983, Csonka Lajos

¹¹ Uo. Dugántsy Béla

¹² Uo. Dr. Laczkó Mihály

¹³ Uo. Dr. Mészáros Lajos

¹⁴ Uo. Dr. Soós Rudolf

¹⁵ Uo. Szabó István